

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини
Волошиної
Кафедра дошкільної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Студентки 2 курсу МДПЛЗ групи
Освітньої програми 012 Дошкільна
освіта.

Спеціальності Дошкільна освіта.

Початкова освіта

Галузі знань 01Освіта/Педагогіка

Ступеня вищої освіти магістра

Яцюк Діана Володимирівна

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
(PhD) посилання на відповідне
джерело

Науковий керівник Мнишенко К.В.,
старша викладачка, докторка філософії

(прізвище та ініціали, посада, вчене звання, науковий ступінь)

Д.В. Яцюк

Розширена шкала

	Кількість
балів: _____	Оцінка: ECTS _____
Голова комісії _____	Л. Є. Перетяга
	(підпис) (ініціали, прізвище)
Члени комісії _____	О. В. Колосова
	(підпис) (ініціали, прізвище)
	_____ Н. О. Пахальчук
	(підпис) (ініціали, прізвище)
	_____ О. В. Шикиринська
	(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.....	5
1.1. Проблема формування художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі.....	5
1.2. Психолого-педагогічні особливості формування художньо-естетичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	13
1.3. Використання образотворчого мистецтва як засобу формування художньо-естетичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.....	17
1.4. Педагогічні умови формування художньо-естетичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.....	26
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	39
2.1. Виявлення рівня художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку.....	39
2.2. Впровадження експериментальної методики підвищення рівня сформованості художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку.....	48
2.3. Аналіз ефективності методики підвищення рівня сформованості художньо-естетичної компетентності на заняттях з мистецтва.....	54
Висновки до другого розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні у суспільстві існує запит на особистість здатну до творчості, до неординарних і своєрідних дій. Крім того цінуються люди, які добре розуміються на мистецтві, розуміють його, здатні надавати естетичні оцінки навколишній дійсності, характеризуються сформованими естетичними почуттями та використовують у своїй життєдіяльності категорії краси, гармонії, довершеності. З'ясовано, що такі люди не просто легко адаптуються до умов суспільства, але й вносять у життя творчі елементи, розвивають мистецьку галузь. Саме тому задля забезпечення ефективного естетичного розвитку дитини дошкільного віку здійснюється естетичне виховання, яке особливо важливим стає у віці 5-6 років, оскільки тут формується фундамент естетичних почуттів й активно формується не лише теоретичний, але й практичний мистецький досвід старших дошкільників. Естетичне виховання є важливим компонентом дошкільної галузі, який вимагає прискіпливої уваги зі сторони вихователів ЗДО та батьків вихованців.

Для важливості реалізації завдань естетичного виховання щодо дітей дошкільного віку відображено у Законі «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти України. Зокрема у нормативно-правових документах наголошено на важливості та необхідності забезпечення художньоестетичного розвитку дошкільників п'яти-шести років й опанування ними вміннями використовувати різні засоби та види образотворчої діяльності, що в цілому сприятиме набуттю мистецько-творчої компетентності. Проблему естетичного виховання дітей в історичному контексті вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники, зокрема Н. Джола, Н. Ветлугіна, Т. Казакова, Т. Халезова, В. Котляр, І. Ликова, Л. Шульга, Т. Поніманська, Г. Сухорукова та ін. Зокрема під естетичним вихованням сьогодні розуміють формування у зростаючої особистості здатності цілеспрямовано сприймати, 5 правильно розуміти й оцінювати красу в навколишній дійсності, у природі, праці, явищах мистецтва. Особливої уваги у наукових дослідженнях приділено проблемі формування у дітей

досвідченості у різних видах образотворчої діяльності. У 4 цьому контексті проблему формування мистецько-творчої компетентності дітей 5-6 років досліджували Л. Виготський, В. Котляр, І. Ликова, О. Дронова, Л. Янцур, О. Половіна, А. Шевчук, О. Терещенко, Л. Шелестова, Н. Гавриш та ін. Проте питання формування мистецько-творчої компетентності дітей 5-6 років, зокрема виділення педагогічних умов організації образотворчої діяльності у сучасних умовах є нагальною потребою, що і зумовило обрання нами теми магістерської роботи: «Педагогічні умови формування мистецькотворчої компетентності дітей дошкільного віку».

Об'єкт дослідження: естетичне виховання дітей п'яти-шести років в ЗДО.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи формування у дітей п'ятишести років мистецько-творчої компетентності засобами образотворчої діяльності в умовах ЗДО.

Мета дослідження: дослідити розвиненість у дітей 5-6 років мистецькотворчої компетентності, обґрунтувати педагогічні умови та розробити програму її оптимізації засобами образотворчої діяльності в умовах ЗДО.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати спрямованість естетичного виховання щодо дітей старшого дошкільного віку.
2. Проаналізувати педагогічний потенціал образотворчої діяльності як чинника формування мистецько-творчої компетентності дітей 5-6 років.
3. Експериментально визначити рівні та схарактеризувати розвиненість мистецько-творчої компетентності дітей 5-6 років і з'ясувати особливості впливу на неї у сім'ях вихованців та ЗДО.
4. Виділити й обґрунтувати педагогічні умови формування у дітей 5-6 років мистецько-творчої компетентності та розробити програму її оптимізації засобами образотворчої діяльності в умовах ЗДО.

У ході проведення дослідження було використано комплекс **методів:**

теоретичні (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, конкретизація); емпіричні (Бесіди Про мистецтво, Що зображено на картині (розглядання картини), Ставлення до твору мистецтва (картини, малюнку), Намалюй будь-що, складання пазлів, спостереження за дітьми, бесіда з дорослими, обстеження куточку образотворчості у старшій групі ЗДО); методи 5 кількісної та якісної обробки даних. Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає у тому, що уточнено зміст поняття «естетичне виховання»; розширено та доповнено зміст понять «особливості естетичного виховання дітей 5-6 років»; «педагогічний потенціал образотворчої діяльності»; уточнено критерії, показники та рівні розвиненості у дітей 5-6 років художньо-естетичної компетентності, створено й апробовано методику її дослідження; розроблено систему роботи з оптимізації процесу формування у дітей 5-6 років художньо-естетичної компетентності засобами образотворчої діяльності в умовах ЗДО, удосконалено педагогічні форми та методи впливу на старших дошкільників в означеному напрямку.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження:

1. **Уточнено поняття** художньо-естетичної компетентності дітей старшого дошкільного віку, яке розглядається як інтегративна якість особистості, що включає здатність сприймати, оцінювати й створювати художні образи, розуміти й переживати естетичні цінності.
2. **Визначено структурні компоненти** художньо-естетичної компетентності.
3. **Обґрунтовано педагогічні умови** формування художньо-естетичної компетентності засобами образотворчого мистецтва, серед яких:
4. **Розроблено та апробовано методику** формування художньо-естетичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва, яка базується на інноваційних підходах і включає елементи інтерактивного навчання та арт-терапії.

Практичне значення дослідження: Створено практичні матеріали (заняття, вправи, ігри, творчі завдання), які сприяють розвитку у дітей

художнього смаку, емоційної чутливості та здатності до самовираження через образотворчу діяльність. Запропоновано адаптивні підходи до роботи з дітьми з різним рівнем художніх здібностей, що враховують індивідуальні особливості та потреби кожної дитини. Результати дослідження можуть бути використані в роботі дошкільних навчальних закладів, центрах розвитку дітей, а також у програмах підвищення кваліфікації педагогів та вихователів.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні положення і висновки магістерського дослідження обговорювалися і позитивно оцінені на Всеукраїнських науково-практичних конференціях. Результати експериментально-наукового дослідження відображені у опублікованих 2 статтях:

1. Яцюк Діана. Формування естетичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами художнього мистецтва. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної і початкової освіти: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (наукове електронне видання). Вінниця: ВДПУ, 2024. С. 419-423.

2. Яцюк Діана. Особливості формування художньо-естетичної компетентності у дошкільників в образотворчій діяльності. *Всеукраїнська науково-практичної конференції з міжнародною участю Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя. (Школа методичного досвіду)*. 21-22 листопада 2024 р. Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. м. Вінниця: ВДПУ, 2024. С. 271-273.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі змісту, вступу, двох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 78 сторінок, основного тексту –74 сторінок, список використаних джерел вміщує 50 найменувань.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу з досліджуваної теми, було зроблені висновки відповідно до сформульованих завдань.

1. Проаналізувавши педагогічну та психологічну літературу з проблеми художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку, можна зробити висновок, що художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку займає одне з провідних місць в змісті дошкільного освітнього процесу, де на перше місце висуваються проблеми передачі дошкільнятам досвіду поколінь через прилучення до культури країни і малої Батьківщини, формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, створення умов для саморозвитку особистості, розуміння та створення прекрасного.

Розвиток творчої особистості є одним з важливих завдань освітнього розвитку будь-якої успішної держави, яка здатна до прояву власного потенціалу й самореалізації, що стане першим щаблем до духовного, культурного та естетичного збагачення нації. Говорячи про самореалізацію дитини важливо розуміти, що вона є неможливою без закладених раніше творчих начал – формування та розвитку художньо-естетичної компетентності. Узагальнення класичної та сучасної психології й педагогіки дають змогу стверджувати, що основні новоутворення дошкільного дитинства засвідчують факт становлення дошкільника як особистості, перетворення його на суб'єкт різних видів діяльності. Підґрунтям творчого самовираження є різні види мистецтва. Ланкою, яка пов'язує дитину і мистецтво, є естетичне виховання, яке можна розглядати, як залучення дитини до мистецтва; цілеспрямований та організований процес оволодіння основами художньої культури за умов набуття знань про мистецтва; прищеплення вміння сприйняття й оцінки змісту, форми, жанрів різноманітних мистецьких творів.

2. Поряд із фізичним, розумовим і художньо-естетичної компетентності дітей на заняттях і під час режимних моментів, значне місце в роботі дитячого садка займає гурткова робота, де педагоги можуть

приділити велику увагу різним сторонам естетичного розвитку – образотворчому, музичному мистецтву, оформленню приміщення, використанню художніх творів. Серед занять гурткової роботи, що проводиться з дітьми, чимала частка належить організації діяльності, під час якої діти малюють, ліплять, слухають художню літературу, застосовують нетрадиційні техніки образотворчої діяльності. Естетичний розвиток здійснюється під впливом дійсності (природи, побуту, праці і суспільного життя) і мистецтва (музики, літератури, театру, творів художньо-декоративної творчості). Форми організації естетичної діяльності у гуртковій роботі різноманітні – це ігри, заняття, екскурсії, свята, розваги. Дуже важливо, щоб робота вихователя в цьому напрямі будувалася на науковій основі і проводилася за певною програмою, яка враховує сучасний рівень розвитку різних видів мистецтва, з дотриманням принципу поступовості, послідовного ускладнення вимог, диференційованого підходу до знань і вмінь дітей різних вікових груп.

3. У основі методики підвищення ефективності організації на заняттях в групі та в гуртковій роботі художньо-естетичної компетентності спрямовані на дітей дошкільного віку знаходяться художньо-творчі завдання, що пропонуються дітям у процесі занять образотворчою діяльністю і поза нею. Діяльність занять в гуртках художньо-естетичної компетентності, спрямування має добиратися за такими напрямками: завдання на розвиток уяви; завдання на розвиток сприйняття; завдання з використанням різноманітних художніх технік. Образотворче мистецтво й малювання дітей загалом, та використання нетрадиційних технік зокрема, загострює сприйняття, естетичні відчуття дитини, розвиває уяву, сприяє вдосконаленню художньої діяльності. Воно дозволяє дитині виявити свої думки, почуття, ставлення й індивідуальність у художньо-творчій діяльності. Проведення занять з використанням нетрадиційних технік, зокрема малювання сіллю, сприяє зняттю дитячих страхів; розвиває впевненість у своїх силах; розвиває просторове мислення; вчить дітей вільно висловлювати свій задум;

спонукає дітей до творчих пошуків і рішень; вчить дітей працювати з різноманітним матеріалом; розвиває почуття композиції, ритму, колориту, кольоросприйняття; почуття фактурності і об'ємності; розвиває дрібну моторику рук; розвиває творчі здібності, уяву і політ фантазії. Під час роботи діти отримують естетичне задоволення.

4. Експериментальна методика підвищення рівня сформованості художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку має на меті формування та розвиток художньо-творчого потенціалу дітей дошкільного віку за допомогою малювання сіллю, для чого систематично проводилися заняття гуртка, де діти малювали сіллю з використанням різних прийомів. Також робота по підвищенню рівня художньо-естетичного виховання проводилася не лише на заняттях із малювання, а також і у вільний від занять час. Систематичне виконання поставлених завдань дозволило збільшити частку дітей з високим рівнем розвитку художньо-естетичної компетентності з 0 (0%) до 5 (42%) дітей, з середнім рівнем – із 4 осіб (33%) до 6 (50%), а частку дітей з низьким рівнем скоротити із 8 (67%) старших дошкільнят до 1 (8%).

Система педагогічних умов, що забезпечить ефективну активізацію художньо-естетичної компетентності дітей дошкільників у процесі занять в групах та в гурткової роботи має включати: урахування вихователями особливостей мети та завдань активізації художньо-естетичного виховання дітей; здійснення поетапного розвитку складових художньо-естетичної компетентності дітей дошкільників у процесі образотворчої діяльності; стимулювання в виховному процесі художньо-творчої активності дітей шляхом використання спеціально дібраних педагогічних засобів та врахування відповідних чинників соціокультурного середовища; комплексне методичне забезпечення підвищення рівня художньо-естетичної компетентності дітей дошкільників у процесі образотворчої діяльності загалом та під час використання нетрадиційних технік малювання зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афоніна В. О. Розвиток творчих здібностей дошкільників через український фольклор засобами гурткової роботи. Обдарована дитина. 2012. № 5. С. 31–35.
2. Балабіна Л. В. Роль гурткової роботи у валеологічній освіті дошкільників. Таврійський вісник освіти. 2014. № 1. С. 37–43.
3. Барвіна Н. О. Художньо-естетична потреба як духовна домінанта сучасної вищої освіти. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2016. № 5 (74). С. 38–52.
4. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2011. 176 с.
5. Булавіна В. М. Вплив гри на музично-естетичний розвиток дітей раннього віку. вісник освіти. 2011. № 2. С. 42–47.
6. Булгакова Т. М. Історико-педагогічні основи художньо-естетичного виховання особистості. Молодий вчений. 2016. № 2(29). С. 261–264.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Львів: Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2006. Т. 1. 2006. 278 с.
8. Владимірова А. Л. Актуальність проблем естетичного виховання дітей засобами національного пісенного фольклору. Наука і освіта. 2011. № 4 (Педагогіка). С. 71–73.
9. Гоменюк В. Формування морально-естетичних здібностей у дітей дошкільного віку (на матеріалах фольклорного весняного циклу). Молодь і ринок. 2011. № 10. С. 163–166.
10. Гончар Т. Особливості естетичного виховання дошкільнят. Вісник науково-методичних досліджень Вінницьк. гуманіт.- пед. коледжу. 2014. Вип. 2. С. 78–82.
11. Григоренко В. Є. Художньо-естетичний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва в формуванні естетичного ставлення до навколишнього

дійсності у дітей старшого дошкільного віку. Науковий часопис. 2009. Випуск 13. С. 39–43.

12. Дитина у дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма [під ред. К. Л. Крутій]. Запоріжжя : Ліпс, 2011. 188 с.

13. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. Наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол. : Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та ін.] ; нак. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ, ун-т ім.Бориса Грінченка, К. : Київ, ун-т ім. Бориса Грінченка, 2021. 304 с.

14. Долинна О. Гурткова робота. Дошкільне виховання. 2004. №11. С. 8–9.

15. Дронова О. О. Мистецтво скульптури як чинник та середовище виховання естетичної культури особистості в старшому дошкільлі. Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Серія: Пед. науки. Глухів. держ. пед. ун-т. – Глухів : ГДПУ, 2007. Вип. 9. С. 14–19.

16. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р. № 2628-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14>.

17. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 № 2145-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.

18. Ільницька М. В. Специфіка організації художньо-естетичної діяльності дітей дошкільного віку. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 жовтня 2017 р., Мукачево. Ред.кол. : Т. Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2017. – С. 150–151.

19. Калініна Л. Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. Дошкільне виховання. 2013. № 3/4. С. 73–80.

20. Клопова Л. Ярмарок майстрів: комбіноване заняття з художньо-естетичного розвитку для дітей старшого дошкільного віку. Дитячий садок. 2014. Берез.(№ 5). С. 34–36.
21. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 412 с.
22. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : Навчальний посібник. Запоріжжя : Просвіта, 2003. 188 с.
23. Кривопис О. М. Естетичне виховання дошкільника засобами пізнання природи на основі педагогічних поглядів С. Ф. Русової. Світ виховання. 2014. № 4. С. 56–58.
24. Лазаренко Г. А. Музичне мистецтво – один з ефективних засобів формування художньо-естетичного смаку дітей дошкільного віку. / Педагогіка формування твор. особистості у вищ. і загальноосвіт. школах : зб. наук. пр. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2011. Вип. 16. С. 173–178.
25. Лебедева А. В. Естетичне ставлення особистості до буття: зміст і структурні компоненти. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : зб. наук. праць. Мелітополь: Вид-во «Мелітополь», 2012. Вип.3. С. 142–51.
26. Левадна Л. М. Мовленнєвий та художньо-естетичний розвиток дітей раннього віку (за Базовою програмою «Я у Світі»). Дошкільний навч. закл. 2010. № 9. С. 50–56.
27. Лобчук Л. О. Відкриваємо красу світу : заняття гуртка з ознайомлення дошкільників із творами образотворчого мистецтва. Дошкільний навч. закл. 2013. № 5. С. 37-42.
28. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : ареш. дис. ... докт пед. наук : 13.00.02 / Н. І. Луцан. Одеса, 2005. 42 с.
29. Максименко Л. Рекреаційний вплив гуртка із флорболу на фізичний розвиток і підготовленість дітей 5-ти і 6-ти років. Фізична культура,

спорт та здоров'я нації. 2016. Вип. 1 (20). С. 104-109.

30. Маляко В. О. Чи можна навчити творчості? Обдарована дитина. 2001. № 2. С. 3-5.

31. Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. Посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 298 с.

32. Медведєва Н. В. Проблема творчого художнього сприймання. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; за ред. В. О. Моляко. Житомир, 2008. Т. 12. : Проблеми психології творчості, вип. 5, ч. 1. С. 68–77.

33. Онищенко І. В. Дитяча література як засіб формування естетичної свідомості дошкільника. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-т. Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. Вип. 50, ч. 1. С. 353– 356.

34. Основи художньої культури. Частина 1. Теорія та історія світової художньої культури / За ред. В.О. Лозового, А.В. Анчиної. Харків: Основа, 1997. 320 с.

35. Половіна О. А. Формування естетичного ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва у старших дошкільників (на матеріалі ознайомлення з пейзажним живописом) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова / О. А. Половіна. Київ: [б. в.], 2007. 20 с.

36. Рагозіна В. Художні техніки в естетичному розвитку дошкільників (малювання пальчиками). Мистецтво та освіта. 2012. № 2. С. 27–42.

37. Рудницька О. Світоглядна функція мистецтва. Мистецтво та освіта. 2001. № 3. С. 10-12.

38. Савченко Р. А. Компетентнісний підхід у музичній підготовці майбутніх педагогів дошкільної освіти. Вісник Луганськ. нац. у-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2011. № 7 (218). Ч.ІІ. С. 144–148.

39. Семенов О. С. Управлінські засади гурткової роботи зі старшими дошкільниками в позашкільному навчальному закладі. Педагогічна освіта:

теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка ; Ін-т пед. НАПН України. 2016. Вип. 21 (2-2016). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 225–230.

40. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.

41. Соцька О. П. Художньо-естетичний розвиток дітей дошкільного віку. Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. О. : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. № 5/6. С. 106–112.

42. Старовойт Л. В. Художньо-естетичне виховання дошкільників засобами ліплення. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Зб. наук. праць. Випуск 43. Редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. С. 131– 135.

43. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям ; [уклад. О. Сухомлинська]. Вид. 2-е. Харків: Акта, 2018. 537 с.

44. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : [підручник] / Г. В. Сухорукова, О. О. Доронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. Київ: Видав. дім «Слово», 2010. 376 с.

45. Тарасенко Г. С. Відкрийте дітям дивосвіт природи: poradnik для батьків з виховання душі і серця дитини. Вінниця, 2008. 240 с.

46. Темченко С. М. Формування художньо-естетичної культури дошкільників як складової духовної культури. Таврійський вісн. освіти. 2013. № 2. С. 113–120.

47. Устименко К. Українська національна ідея: витоки і сьогодення. Матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф. 7–8 жовтня 2000 року. Голов. ред. В. Г. Кузь ; Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. К. : Знання, 2001. С. 93–103.

48. Фабрицій Н. Художньо-естетичне виховання старших дошкільників як психолого-педагогічна проблема. Матеріали II науково-практичної конференції «Соціальні трансформації у кризовий період». Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 234–236.

49. Шелег Т. В. Психологічні аспекти розвитку творчого «Я» дитини : наук.-метод. посіб. Київ: СІТІПРІНТ, 2013. 125 с.

50. Шелестова Л. В. Пізнання світу та естетичний розвиток старших дошкільників засобами образотворчого мистецтва. Освіта та розвиток обдар. особистості. 2014. № 9/10. С. 49–53.